

I nærværende antologi giver dette sig blandt andet udslag i, at realismen anbefales med henvisning til både præcision og alsidighed, selv om disse målsætninger til dels er i modstrid med hinanden. Det overordnede budskab er dog fornuftigtvis, at den realistiske tradition må trække på hele sit register for at kunne levere en tilfredsstillende forståelse af international politik efter den kolde krigs ophør. I den henseende er der en masse at hente i antologiens første del, som omhandler realismens rødder, men der er også en række interessante forsøg på at videreudvikle traditionen i anden del, blandt andre Randall Schwellers specificering af sikkerhedsdilemmaet, Charles Glasers diskussion af samarbejde som sikkerhedsstrategi, Glenn H. Snyders inddragelse af normer og institutioner under den strukturelle logik (inspireret af Barry Buzan) og Robert Gilpins overvejelser om økonomisk globalisering og nye aktører.

Flere af disse elementer i international politik fremføres imidlertid endnu stærkere af konkurrerende perspektiver så som liberalisme, konstruktivisme, og den engelske skole. Derfor er det helt naturligt, at realisterne nu er kommet i defensiven, som det også gang på gang erkendes mere eller mindre direkte i adskillige af bidragene, herunder Joseph Griecos medrivende forsøg på at redde en neorealisme, som han åbent erkender er trængt af de seneste års udvikling frem mod Den Europæiske Union, og Frankels gentagne forsikringer om, at den kolde krigs ophør ikke betyder, at realismen er forældet. Naturligvis er den ikke det, men i forhold til Kenneth Waltzs selvsikre og ambitiøse reformulering af den klassiske realisme, og den overlegne forståelse af den kolde krigs natur, som neorealismen rent faktisk kunne levere, er det oplagt, at traditionen nu befinder sig i defensiven.

I *Roots of Realism og Realism: Restatements and Renewal* har Benjamin Frankel samlet et usædvanligt varieret og interessant sæt af bidrag om den realistiske tradition, men dobbeltværket skal først og fremmest roses, fordi det repræsenterer et tiltrængt forsøg på at give traditionen en frisk start.

Tonny Brems Knudsen  
Institut for Statskundskab  
Aarhus Universitet

---

Lars Enslev Andersen, *Muslimske Fundamentalister, militante muslimer i Mellemøsten*, København: Dansk udenrigs-politisk Institut, 1997, 111 s., kr. 50,00.

Denne bog ønsker at præsentere de islamiske ekstremistiske religiøse og militante bevægelser i Mellemøsten politisk. Efter en introduktion på syv sider kommer, i et forsøg på at følge nogenlunde en historisk kronologi i udviklingen, præsentationer af de fundamentalistiske bevægelser i Ægypten, Palæstina, Libanon og Algeriet, idet disse fire områder hver gives deres eget kapitel. Derefter kommer to kommenterende kapitler om de fundamentalistiske bevægelser i moderne politisk og religionssociologisk sammenhæng. I slutningen af bogen findes en forklarende liste over de omtalte politiske bevægelser samt over arabiske ord, en skematisk oversigt over de vigtigste bevægelser, forslag til videre læsning (kun nordiske titler) og endelig noter. Der er to illustrationer i form af landkort.

Det er dog kun de bevægelser, som er i opposition til magten i deres respektive lande, som beskrives. Iran, Sudan og Saudi-Arabien, hvor den religiøse integritet er statsmagtens officielle ideologi,

I nærværende antologi giver dette sig blandt andet udslag i, at realismen anbefales med henvisning til både præcision og alsidighed, selv om disse målsætninger til dels er i modstrid med hinanden. Det overordnede budskab er dog fornuftigtvis, at den realistiske tradition må trække på hele sit register for at kunne levere en tilfredsstillende forståelse af international politik efter den kolde krigs ophør. I den henseende er der en masse at hente i antologiens første del, som omhandler realismens rødder, men der er også en række interessante forsøg på at videreudvikle traditionen i anden del, blandt andre Randall Schwellers specificering af sikkerhedsdilemmaet, Charles Glasers diskussion af samarbejde som sikkerhedsstrategi, Glenn H. Snyders inddragelse af normer og institutioner under den strukturelle logik (inspireret af Barry Buzan) og Robert Gilpins overvejelser om økonomisk globalisering og nye aktører.

Flere af disse elementer i international politik fremføres imidlertid endnu stærkere af konkurrerende perspektiver så som liberalisme, konstruktivisme, og den engelske skole. Derfor er det helt naturligt, at realisterne nu er kommet i defensiven, som det også gang på gang erkendes mere eller mindre direkte i adskillige af bidragene, herunder Joseph Griecos medrivende forsøg på at redde en neorealisme, som han åbent erkender er trængt af de seneste års udvikling frem mod Den Europæiske Union, og Frankels gentagne forsikringer om, at den kolde krigs ophør ikke betyder, at realismen er forældet. Naturligvis er den ikke det, men i forhold til Kenneth Waltzs selvsikre og ambitiøse reformulering af den klassiske realisme, og den overlegne forståelse af den kolde krigs natur, som neorealismen rent faktisk kunne levere, er det oplagt, at traditionen nu befinder sig i defensiven.

I *Roots of Realism og Realism: Restatements and Renewal* har Benjamin Frankel samlet et usædvanligt varieret og interessant sæt af bidrag om den realistiske tradition, men dobbeltværket skal først og fremmest roses, fordi det repræsenterer et tiltrængt forsøg på at give traditionen en frisk start.

Tonny Brems Knudsen  
Institut for Statskundskab  
Aarhus Universitet

---

Lars Enslev Andersen, *Muslimske Fundamentalister, militante muslimer i Mellemøsten*, København: Dansk udenrigspolitisk Institut, 1997, 111 s., kr. 50,00.

Denne bog ønsker at præsentere de islamiske ekstremistiske religiøse og militante bevægelser i Mellemøsten politisk. Efter en introduktion på syv sider kommer, i et forsøg på at følge nogenlunde en historisk kronologi i udviklingen, præsentationer af de fundamentalistiske bevægelser i Ægypten, Palæstina, Libanon og Algeriet, idet disse fire områder hver gives deres eget kapitel. Derefter kommer to kommenterende kapitler om de fundamentalistiske bevægelser i moderne politisk og religionssociologisk sammenhæng. I slutningen af bogen findes en forklarende liste over de omtalte politiske bevægelser samt over arabiske ord, en skematisk oversigt over de vigtigste bevægelser, forslag til videre læsning (kun nordiske titler) og endelig noter. Der er to illustrationer i form af landkort.

Det er dog kun de bevægelser, som er i opposition til magten i deres respektive lande, som beskrives. Iran, Sudan og Saudi-Arabien, hvor den religiøse integritet er statsmagtens officielle ideologi,

udelades undtagen i de tilfælde, hvor disse stater spiller en direkte rolle for de før-omtalte bevægelser i form af økonomisk støtte eller tilvejebringelse af træningsmuligheder og andre ressourcer. Det svarer til, at man i en beskrivelse af de kommunistiske bevægelser i Europa ville udelade den tidligere østblok. Denne ensidige fokusering på de bevægelser, som fylder mediernes spalter og sendetid, dækker kun en overfladisk del og giver et fordrejet billede af den islamiske fundamentalisme som samfundsfænomen.

Man savner desuden en generel beskrivelse af den islamiske fundamentalismes plads i den islamiske kultur. Selv om forfatteren eksplicit i begyndelsen af sin indledning siger, at han foretrækker en tilgang i form af en beskrivelse af de enkelte fundamentalistiske grupper i stedet for en religionshistorisk analyse, og selv om en sådan tilgang er fuldt ud legitim, hvis det der er brug for er en hurtig indføring i aktuelle politiske problemer i den islamiske verden, er det dog stadigvæk nødvendigt at placere de fundamentalistiske bevægelser i forhold til majoritetens Islam. Grundlæggeren af den moderne islamiske fundamentalisme, ægypteren Hassan al-Bannâ' giver tydeligt til kende i sin "trosbekendelse", at han betragter Islam (læs: hans udlægning af Islam) som en religion, som bogstaveligt bør dominere menneskeheden, og at det er muslimernes pligt at sørge for, at dette bliver effektueret gennem opdragelse af folket, og at han (al-Bannâ') vil ofre alt, hvad han ejer for at nå dette mål. Samtidig siger han eksplicit, at hans udlægning er den eneste sande, og at de muslimer, som ikke kan acceptere dette, udelukkes. Det er en højreradikal tankegang, som står i direkte modsætning til de pluraliserende tankeretninger, som har været fremherskende gennem Islams historie. Denne

tankegang pakkes ind i et fromt ønske om at vende tilbage til det oprindelige Islam. Dette ønske har været og er imidlertid ledemotivet i moderne islamisk reformteologi, dækkende hele spektret fra det reaktionært konservative til det liberale, og er absolut ikke enestående for de fundamentalistiske bevægelser. Dette særdeles vigtige faktum, som afdækker den islamiske fundamentalisme som en totalitær retning, idet de anvender en modernistisk tankestrømning til retfærdiggørelse af egne ambitioner, udelades i bogen. Dette giver igen et fordrejet billede. Det er ikke fundamentalismen som reformbevægelse mod islamisk traditionalisme. Det er fundamentalismen som radikal og totalitær tankeretning mod andre reformistiske, men mere liberale eller helt liberale reformbevægelser. Det er for dårligt, at L.E. Andersen ikke får disse ting lagt fast!

Endvidere er der en vis begrebsforvirring i bogen, idet nogle af de arabiske begreber er mangelfuldt forklarede. Kalifatet er ikke navnet på det tidligste islamiske samfund, men navnet på selve institutionen. Det at de troendes samfund ledes af en vikar for Profeten, *kaliffen*. Selvfølgelig er ordet i forlængelse blevet brugt for det rige, hvor kaliffen herskede. Jihåd betyder ikke anstrengelse, kamp eller krig, men slet og ret anstrengelse, med betydningen i religiøs sammenhæng: anstrengelse på Guds vej, som kan tage form af væbnet kamp, men absolut ikke behøver at gøre det (hvilket L.E. Andersen nu også påpeger). *Usuliyya* kan anvendes på moderne arabisk om fundamentalismen, idet det er en neologisme, dannet som en direkte oversættelse af ordet fundamentalisme, men det er også den gamle betegnelse for den allervigtigste shi'itiske teologiske retning, som ikke har noget som helst med moderne islamisk fundamen-

talisme at gøre. Denne sidste betydning af ordet omtales ikke. I og med at disse begreber er centrale for Islam, er det særdeles ringe at de behandles så lemfældigt.

Bogen beskæftiger sig som allerede sagt med en beskrivelse af de militante islamiske oppositionsgruppers organisationer og virksomhed i disses respektive stater. Hovedvægten er klart lagt på hændeshistorien, og hvis man ønsker en hurtig og overfladisk indføring i disse faktuelle forhold kan bogen anvendes. Bogens teoretiske grundlag er, at de moderne fundamentalistiske bevægelser er et udtryk for en reaktion mod de i bogen omtalte landes sociale og økonomiske problemer, i hvilke bevægelserne høster lettilgængelig anerkendelse ikke mindst som følge af deres stærkt udbredte og velorganiserede sociale arbejde. Selv om disse forhold helt klart har stor betydning, spiller de arabiske landes mangel på demokrati og fri meningsdannelse nu også den rolle, at det er kun inden for religionens "hellige fold", at oppositionelle meninger virkelig kan komme til udtryk. Det er betydeligt mere moralsk belastende at storme en moske end et politisk møde uden for moskeens fredhellige område. Men at omtale de fundamentalistiske bevægelser som repræsenterende den demokratiske opposition i de mellemøstlige landes diktaturer er groft misvisende. De er totalitære bevægelser, som bruger demokratiets idé for at komme til magten, også selv om langt fra alle medlemmer og sympatisører behøver at være aktionerende militante.

DUPI burde ikke lægge sit navn og rygte til en så overfladisk bog

Philippe Provençal  
Semitisk Filologi  
Århus Universitet

Jan Lindhardt og Anders Uhrskov, *Fra Adam til robot. Arbejdet - historisk og aktuelt*, København: Gyldendal, 1997, 308 s., kr. 268,00.

Lad det være sagt med det samme: Jan Lindhardt og Anders Uhrskovs arbejde er et vægtigt bidrag til arbejdsbegrebets belysning. De to forfatters analyse af arbejdsbegrebet, dets historie og moderne betingelser er på nogle områder fortræffelig, specielt hvor de demonstrerer deres overblik, vid og perspektivrigdom, mens man på andre områder kan ærge sig over manglen på analysebegreber og dybde samt den til tider letkøbte reduktionisme.

Bogen falder i to dele. I første del belyser Lindhardt arbejdsbegrebet historisk. Han analyserer spørgsmålene om, hvor vores holdning til den vestlige civilisations arbejdsbegreb stammer fra, samt hvorfor vi i det hele taget arbejder. Hvad angår det første spørgsmål tager Lindhardt udgangspunkt i Det Gamle Testaments beretning om Adam og Evas fordrivelse fra Edens have efter at have spist af kundskabens træ. Som straf får Adam at vide, at han i fremtiden "med møje" skal skaffe sig føden og i "dit ansigts sved skal du spise dit brød". Dette mytiske udgangspunkt, hvor arbejde opfattes som et nødvendigt onde, støttes af andre beretninger fra både Det Gamle og Det Ny Testamente. Lindhardts analyse af det antikke Grækenland og Rom munder ud i, at manuelt arbejde gav lav status og ingen prestige i samfundet. Det antikke dannelsesideal forudsatte, at man ikke arbejdede. Arbejdet havde ingen egenverdi - det var altså ikke et gode i sig selv. Grundlaget for det moderne arbejdsbegreb finder Lindhardt i middelalderens kristne klostre. Arbejdet bliver så at sige venstrehåndsarbejde, idet det udfylder ti-